

בזיון אב ואם

ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל העם אמן: (דברים כז, טז)

זלזול בכבודם או בזיון

בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג, כא) מבואר שלא רק המבזה אביו ואמו נכלל בארור, אלא אפילו המבטל חיוב מורא, וז"ל ועל בטול מורא אב ואם שהיא מצות עשה, שנאמר (דברים כז, טז) "ארור מקלה אביו ואמו", ענין "מקלה" שמזלזל בכבודם ומפר מוראם, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין לא, ב), "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא יט, ג), איזהו מורא אב, לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו. ובספר חרדים (מצוות ל"ת פרק ד, כב) כתב בשם רבינו יונה דאין פירוש מקלה מקלל, אלא שמזלזל, דאין מכבד אותם כראוי, ואמרו ז"ל ארור בו גדוי, לכן כל איש יחרד שלא ינדהו בשמים אם יקל מעט בכבודם.

אבל ברמב"ם (ממרים ה, טו) משמע שהארור הוא על בזיון ולא רק על זלזול בכבודם, וז"ל וכבר בארנו שהאב שהרג את בנו אין אחד מאחיו של נהרג נעשה גואל הדם, ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה אלא אף על הזיון, שכל המבזה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה ארור מפי הגבורה, שנאמר ארור מקלה אביו ואמו ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו.

כדברי הרמב"ם כתוב בשו"ע (יו"ד רמא, ו) וז"ל כל המבזה אביו ואמו, אפילו בדברים, אפילו ברמיזה, הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה, שנאמר ארור מקלה אביו ואמו (דברים כז, טז). ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כפי מה שראוי.

אב האוסר על בנו להתחתן

נפסק בשו"ע (יו"ד רמ, כה) תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר, שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו לפני הרב ששם, ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים, אינו צריך לשמוע לאביו בזה. וכתב הרמ"א וכן אם האב מוחה בבן לישא איזו אשה שיחפוץ בה הבן, א"צ לשמוע אל האב.

מקורו הוא במהרי"ק (שורש קס"ו) ומג' טעמים כתב שאין כח ביד האב למחות ביד הבן, א דקי"ל כיבוד אב משל האב, כל שכן הכא שהוא דבר השייך בצערא דגופא, להניח האשה אשר חפץ בה ויצטרך לקחת אשה אחרת אשר לא תישר בעיניו כל כך. ב) דקרוב הדבר להיות כמצוה לעבור על דברי תורה, שהרי אמרו רבותינו ז"ל אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, הרי שהקפידו שיקח אשה אשר יחפוץ בה ותמצא חן בעיניו, וכן בכמה מקומות חשו חכמים ז"ל לחבב האשה על בעלה. וכבר כתב הרא"ש שאם האב מצווה על בנו שלא ידבר עם פלוני ולא ימחול לו על מה שעשה לו עד זמן קצוב, שאם הבן רוצה להשלים שאין לחוש לצואת אביו מפני שאסור לשנא שום יהודי, ה"נ ל"ש. ג) דעד כאן לא מילגיי אם משל אב אם משל בן אלא בדבר דשייך האב בגווה, כגון פרנסת האב שצורך גוף האב וקיומו, אבל במלתא דלא שייך בגווה כי הכא, פשיטא דאין כח לאב למחות בבן, לא משום כבוד ולא משום מורא, דלא שייך כבוד אלא כגון מאכילו משקהו מלבישו מנעילו וכו', מורא לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו וכיוצא בזה דשייך לאב, אבל במלתא דלא שייך האב בגווה פשיטא דאין כח האב למחות ביד בנו.

אב שצווה בדבר שאין לו הנאה ממנו

[דרך אגב דברי מהרי"ק אלו הם פתח לנידון גדול שדנו האחרונים האם מחויב הבן להקשיב לאביו בדבר שליכא הנאה לאב, וידועים הם שיטת המקנה (קידושין לא, ב) דכל דבר שמצווה לו אביו, אף בדבר שאין לאביו שום הנאה ממנו שאינו בכלל כיבוד, אפ"ה אם אין לבן שום הפסד ממנו זהו בכלל מורא, שאם לא ישמע לו הוי כסותר את דבריו.

ועי"ש שהביא ראיה לדבריו מההיא דנפסק ברמ"א (הנ"ל) שאם האב מוחה בבן שלא לישא איזה אשה שיחפוץ בה הבן, אין צריך לשמוע לו, משמע דלדברים אחרים אעפ"י שאין לאב הנאה הימנו צריך לשמוע לו.

ואין זה מוכח, ואדרבה המקור של הרמ"א הוא במהרי"ק ואחד מן הנימוקים שלו הוא שאין לאב הנאה בזה.

עוד כתב המקנה שמוכח גם מהא דאמרינן שאשה רשות בעלה עליה, וכיון דקרא מיירי במורא מאי שייך רשות בעלה עליה, והו"ל למכתב איש גבי כיבוד שאינה יכולה לשמשו, אלא בכה"ג שאם צווה לה איזה דבר, ואפילו אינו בזה משום כבודו שאין לאביה הנאה בזה, הוא בכלל מורא ואינה יכולה לקיים את דבריו משום שצריכה להיות אצל בעלה לשמש אותו.

ועל דרך זה תי' במהר"י בירב (קידושין ל, ב) וז"ל וא"ת בשלמא כבוד אין ספק בידה להתבטל ממלאכתה לכבוד אביה מפני אימת בעלה, אלא מורא אמאי אין ספק בידה שתהא מורא האב עליה. ואפשר דכיון דמורא הוא דאינו סותר את דבריו, הכי נמי אפשר דמפני אימת בעלה אינה יכולה לקיים דברי אביה.

לעיקר הקושיא יש ליישב שיתכן "לא יסתור דבריו" משום כבוד בעלה, כגון שיש וויכוח בין האב לבעלה, והבעל רוצה שהיא תסכים אתו, אז יש משום לא יסתור את דבריו. (עי' לקמן מה שהבאנו מהגר"מ שטרנבוך שליט"א).

אמא שצווה לבנה ללבוש מעיל

פעם שמעתי פסק של הרב ישראל רייזמן שליט"א, שאמא שצווה לבנה ללבוש מעיל שחייב ללבוש המעיל, אבל כשיצא מן הבית יכול להוריד המעיל. נימוקו עמו שזה שחייב להקשיב לאב ואם בדברים שאין להם הנאה כמאכילו מלבישו, הוא משום יראה ולא משום כיבוד, ולכן אינו אלא בפניו. אמנם בדברי הגרע"א מבואר שלא כדבריו.

צוואת האב

דהנה יש דיון גדול האם יש חיוב להקשיב לצוואת אביו או אמו לאחר מיתה, ודן בזה בשו"ת הגרע"א (שם). עי"ש ששואל בזה סתירה, דמצד אחד מצינו בברייתא (קדושין לא, א) מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו', ומאידיך מצינו להיפוך (כתובות קג, א) דאינו מחוייב בכבוד אחיו הגדול אחר מיתת אביו, אף דכיבוד אשת אביו ואחיו הגדול הוא מדין כיבוד אב כמ"ש הרמב"ן לפי שגנאי להם שיתבזו לתולדותם והם מצטערים בזה הרבה, ומנהג כל האנשים ליסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם, מזה משמע לכאורה דאינו מחוייב בכיבוד אב לאחר מותו. ותי' הגרע"א דענין שהוא כבוד וגדולה בעצמותו כמו לומר אבא מארי דבזה מגביה כבוד אביו, זהו שייך גם לאחר מיתה. אבל כיבוד לעשות נחת רוח לאביו כעין מאכילו ומשקהו ולמנוע צער לאביו, ומכלל הזה לכבד אשת אביו ואחיו הגדול שהוא ענין נחת רוח לאביו ומניעת צער ממנו, בזה יש לומר דלא שייך לאחר מיתה דלא אכפת להו בזה.

ומעתה לענין קיום צוואת אביו י"ל דגוף ענין השמעת קול אביו ואמו הוא כמו נחת רוח שזהו נחת רוח להם שיקויים רצונם, ובהיפוך צער להם, ולזה יש לדון דלא שייך לאחר מותם. אף דמשמעות דברי הש"ע (סי' ר"ע ס"ט) דמחוייב לעשות צוואתו לאחר מותו, גם מדברי הב"י (סי' שע"ו הנ"ל) משמע כן להדיא, וע"כ דגם זה ענין כיבוד שנוהר בדבריהם. ואפשר דהוא בכלל מורא שצריך לירא שלא לעבור על צוואתם, וזהו שייך גם אחר מיתה.

וההיא דהט"ז (שם ס"ק ג') דאינו סותר דבריו הוא רק בפניו, קיום צוואות שאני דאינו בכלל סותר דבריו, דפירושו שאינו סותר לומר אין הדבר כן ואין הלכה כן, דזה ליכא גנאי רק בפניו, אבל שלא לעבור על צוואתו הוא ענין אחר, ושייך בכל ענין אף שלא בפניו וי"ל דה"ה לאחר מיתה. מבואר דבריו שאפילו אם נאמר שהחיוב להקשיב לאבא בדבר שאין לו הנאה אינו מטעם מורא, אין היתר של שלא בפניו.

כאו"א נגד התורה

לגבי עיקר הנידון עי' בחידושי הרמב"ן (יבמות ו, א) שכתב וז"ל וא"ת והלא מכיון שאמר לו אביו חמר אחר בהמתך זהו כבודו, אין זה עיקר כבוד אלא מה שאמרו בקידושין איזהו כיבוד מאכילו ומשקהו ומלבישו

ומנעילו וכו' וכל דבר שיש לו הנאה בו, אבל אמר לו לעשות דבר שאין לו הנאה של כלום אין זה כיבוד שאמרה תורה, וכן מה שאמרו יכול אמר לו אביו הטמא וכו' להביא פירות קאמר אבל הטמא לחנם אין צריך לומר שלא ישמע לו. מבואר בדבריו שאע"פ שאין זה עיקר חיוב הכבוד בכל זאת יש בזה משום כיבוד אב.

כדבריו כתב גם הרשב"א. והגר"א (ביאור הגר"א ו"ד רמ, כה) הביא דבריהם וז"ל עתוס' יבמות ו' א' בד"ה שכן ונראה כו', וז"ל הרמב"ן והרשב"א שם אחר שהרבו להקשות על פירש"י שם כתבו ונראין דברי ר"ח דאלאו דמחמר קאי כו', ואף על פי שא"ל האב לחמר אחר הבהמה לפי שאין עיקר כיבוד אלא במה שי"ל הנאה כמ"ש בקידושין (לא, ב) איזהו כיבוד כו' אבל א"ל לעשות דבר שאין לו בה הנאה כו', ומ"ש יכול א"ל אביו היטמא לא לחנם אלא להביא פירות מבית הקברות וכיוצא וכן אל תחזיר כדי שלא יבטל מלהאכילו וכן מחמר דבנין בית המקדש כו' וע"ש ברשב"א שמשמע מדבריו שדוקא לדחות לאו ע"ש.

היכא שיש בזיון

וכתב הנצי"ב (שו"ת משיב דבר ח"ב סי' נ) דכל זה אינו אלא באופן שאין באשה שחפץ בה בזיון וצער לאב, אבל ביש בזיון אסור לישאנה. שלפי הטעם דכבוד אב אינו אלא במה שנוגע לו להאכילו וכדומה, אבל במה שאינו נוגע לו אין חיוב, אז אם היה נוגע נשיאת אשה זו להנאתו היה מחויב לישאנה ולא אחרת, וכ"ש שאסור לישא אשה שהיא בזיון אב דגרע טובא דקאי בארור מקלה אביו ואמו. ואפילו מחילת אב, דקיי"ל דאב יכול למחול על כבודו, מכל מקום על בזיונו א"א למחול כמש"כ השאלות דרב אחאי (סי' ס'), והכי פשיט בשו"ת הריב"ש והובא בבד"ה (יו"ד סי' של"ד).

עוד כתב הנצי"ב שלפי הטעם השני של המהרי"ק משום דמצוה לישא אשה שנושאת חן בעיניו, וא"כ יש בדבר נדנד עבירה למחות על הבן שלא ישאנה, ובזה אין מצות כיבוד אב, אבל כל זה דווקא במצות כיבוד ומורא אב שנלמד מהא דאיתא ביבמות (ו, א) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה', כלכם חייבים בכבודי, אבל בזיון דקאי בארור לא מצינו. וזה חידוש נפלא, שהיכא שיש בזיון לאב מותר לעבור על דברי תורה. וכל זה אינו לשיטת הרמב"ם שהארור אינו אלא על בזיון, אבל לפי רבינו יונה ששייך גם בחיוב יראה, ע"כ אין לחלק, ולא ניתוסף דינים בגלל הארור.

קושיא ממהרי"ק

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סי' לד) תמה השואל על הנצי"ב, דהא גם בנושא של המהרי"ק היתה האשה נטענת מן הבן בהיותה אשת איש והוא בזיון לאביו.

בן שרוצה להתחתן עם אשה השייכת לעדה אחרת

עי"ש דדן היכא שטעם הבזיון לאב מפני שבעיני העולם אין המשפחה של האשה מיוחסת די, או מעדה אחרת שבעיני האב ובני עדתו היא נחותה מעדתם, או משלוה יד של אבי הכלה בזוי בעיניו. ומסיק הצי"א שאנו יוצאים "ביד רמ"א" ואין הבן צריך לשמוע אל האב המוחה בידו מלישא איזה אשה כשירה שחפץ בה, ואיננו עובר ע"י זה שאיננו שומע בקולו לא משום מקלה (אפילו אם האב טוען כך), ולא משום כיבוד או מורא אב, כי מורא שמים עליו לקיים מצות פו"ר באשה כשירה הישרה והטובה בעיניו. ומביא דברי הלבוש (יו"ד שם סעי' כ"ה) שמשביר שלכן אין הבן צריך לשמוע לו בזה מפני שלא מכל אשה אדם זוכה להוליד בנים, והוה ליה כמונעו מפריה ורביה, ומעתה נשאלת השאלה האם בטענת בזיון שטוען האב שיגרם לו ע"י כן יכול האב למנוע משום כך את בנו מלקיים המצוה הגדולה של פריה ורביה, הא לדברי הלבוש הוא מונעו על ידי כן מזה.

אב המצווה לבת לא להתחתן

בשו"ת ציץ אליעזר (שם) דן האם הדין של הרמ"א שאין הבן מחויב לשמוע לאביו שמוחה באשה שחפץ לישאנה, שייך גם לאב המוחה בבתו, וכתב שדבר פשוט שאין הבדל בזה בין בן ובת. והשואל הביא מה שמצא בספר תורה לשמה (מהגאון רב פעלים סי' רס"ו) שנשאל אודות בת אחת שצוה אותה אביה שלא תנשא, אם היא מחויבת לשמוע לאביה בדבר זה, והיא רוצה להנשא כדי להוליד בנים ולא תהו בראה לשבת יצרה, והשיב בזה"ל קי"ל אין אשה מצווה בפריה ורביה, וזו היא הלכה ברורה וליכא חיובא אפילו מדרבנן, ורק אם קיימה מצוה זו יש לה שכר כמי שאינו מצווה ועושה, כנזכר בשו"ת הר"ן (סי' לב), ולכן מחויבת היא לקיים מצות

אביה בדבר זה אשר צוה אותה, כי מצות כאו"א חייבת בו מן התורה. מיהו אם יש לה טעם אחר במה שרוצה להינשא, כי יראה היא מן מכשול של זנות אם תשאר פנויה, אז אה"נ לא תשמע לאביה בזה. משמע לכאורה מדבריו שאם אינה יראה ממכשול זנות, אך חפצה להנשא לאיש ידוע דוקא וגם הוא רוצה בה, צריכה לשמוע לאביה.

ותמה הצי"א שלא התחשב כלל על הא דאמרינן (יבמות סה, ב) "מסיבו דלה מאי תיהוי עלה דהך איתתא" - רש"י בזקנתה מה תהא עליה. עוד כתב שאפילו אם נקבל את הנחתו בזה שאשה שאינה מצווה במצות פריה ורביה, אינה מצווה גם במצוה דלשבת יצרה, וליכא חיובא עליה אפילו מדרבנן, מכל מקום הרי טעם הראשון והשלישי של המהרי"ק (הנ"ל) שייכים גם לגבי בת, דהיינו שהלכה כמ"ד משל אב, וכל שכן כשהוא דבר השייך בצערא דגופא, וכן מפני שהוא דבר שהאב לא שייך בגווה. ויתכן וקרוב לודאי שצערא דאשה עוד יותר גדול בזה מצער האישי, וכמאמרם ז"ל: יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה, אשה רוצה להנשא (כתובות פו, א). ועוד אמרו (קדושין ז, א) אשה בכל דהו ניחא לה, דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, ובפרט היכא שהאב בא לשלול ממנה אפילו הפת בסלה ולאוסרה להנשא עולמית.

אשה במצות "לשבת יצרה"

חוץ מזה הרבה פוסקים סוברים דאשה נמי מצווה במצוה ד"לשבת יצרה" שהוא מדברי קבלה, ומתירים למכור ס"ת כדי להשיא יתומה, כשם שמתירים גבי איש, וז"ל השו"ע (או"ח קנג, ו) מוכרים ביהכ"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואפילו ס"ת, להספקת תלמידים או להשיא יתומים בדמיו, וכתב המגן אברהם (ס"ק ט) בשם (מהר"מ אלשקר סי' מ"ב כ"ה) דה"ה יתומות, ומוכיח המ"א כדבריו מדקאמר הגמ' הטעם משום לא תוהו בראה לשבת יצרה, ולא קאמר משום פרו ורבו, אלא דפרו ורבו לא שייך באשה משא"כ לשבת יצרה, וכמ"ש התוס' (גיטין מא, ב). והלכה פסוקה היא (יו"ד רמ, טו) דאם אמר לו אביו לעבור אפילו על מצוה מדבריהם לא ישמע לו.

עוד תמה מדוע התיר לה לא לשמוע לאביה היכא שיראה מן מכשול של זנות אם תשאר פנויה, ולא התיר לה מנימוק הדומה שלא תחשד כשתשאר פנויה, וכפי שפסק הרמב"ם (אישות טו, טז) דמצות חכמים היא שלא תשב אשה בלא איש שלא תחשד, ונפסק כן בשו"ע (אה"ע א, יג) בשם יש אומרים. ומי זוטר הוא מה דאמרו חז"ל (פסחים קיג, א) בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה.

בן הקורא שם לבתו כשם אמו

בספר חשוקי חמד (שבת פט, א) הביא מעשה באחד שנולדה לו בת, ואשתו היולדת הפצירה בו לקרוא את שמה כשם אמו שהיתה עדיין בחיים, והם בני אשכנז שמקפידים לא לקרוא לנכדה כשם סבתה בעודה בחיים. אך מאחר והיולדת לא אוהבת את חמותה, רצתה לקרוא לילדה דוקא בשם חמותה, כדי שלא תבא לביתם. בעלה התפתה וקרא לבתו כשם אמו. הסבתא מאד נפגעה וגם חוששת לחייה, ובאה לשאול מה עליה לעשות. והביא שגיסו הגר"ח קנייבסקי שליט"א הרגיע אותה וברך אותה שלא יאונה לה כל רע, ואמר לה שלרמב"ן נולד נכד, שהוא גם נכד לרבנו יונה זצ"ל, ואמר הרמב"ן אע"פ שצריך לקרוא לו "משה" כשמי, אני רוצה שיקרא "יונה" על שם אבי אמו, משום "וזרח השמש ובא השמש", עד שלא ככתה שמשו של זה, זרח שמשו של זה. וכן היה שנפק מיניה גברא רבה, והיה רב וגדול בישראל. (שו"ת הרשב"ש סימן רצ"א).

ודן הגר"י זילברשטיין שליט"א האם אבי התינוק בכלל ארור מקלה אביו ואמו, שגדרו "כל המבזה אביו ואמו אפילו בדברים אפילו ברמיזה", וכתוב בשו"ע שיש לבית דין להכות על זה מכת מרדות ולענוש כי הראוי, ולכאורה הוא בר עונש, וחייב מכת מרדות. עיי"ש במה שדן לפוטרו ממכות מרדות, אבל גיסו הגר"ח קנייבסקי שליט"א לא הסכים ואמר דמאחר והוא גנאי וקפידא לבני אשכנז, יש להלקותו מכת מרדות על שביזה את אמו.

האם חייב להוציא ממון שלא לבזות האב

בספר תשובות והנהגות (כרך ג סימן רפו) תמה על מה שסיפר לו יהודי אחד שגר בחו"ל ואביו גר בא"י, והורה לו רב אחד להיות וכיבוד אב משל אב, אינו מחוייב להוציא ממון לטלפן לאביו, שאינו מחוייב להוציא כסף שלו, ואפילו בולים למכתב פטור מן הדין, ורק ממדת חסידות לזכות בהמצוה ראוי כן. וטען הגר"מ

שליט"א שהיות ואביו מצטער כשאינו שומע מבנו נכנס לחשש ארור מקלה אביו ואמו ח"ו, דהרי דרך בני אדם להתקשר ולשלוח מכתבים לידידים ובהמנעות מלעשות כן לאביו מראה שאין אביו חשוב לו ומבזהו בכך, ולהמנע ממקלה אביו ואמו צריך להוציא ממון רב.

ועי"ש שרצה לחדש שגם מדין כיבוד לא גרע כיבוד אב מכל מ"ע, ואם בגופו חייב כ"ש מעט כסף, ורק לחייבו לפרנסו משלו אינו חיוב מדינא, וע"ז הוא דאמרינן משל אב ולא משל בן.

במה שכתב שאפילו למ"ד משל אב חייב להפסיד כסף בשביל בזיון האב, יש לו בית אב בדברי הראשונים, שהר"ן (קידושין יג, א בדפי הרי"ף) כיון דקי"ל משל אב, א"כ תקשי הא דאמרינן עד היכן כבוד אב ואם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד באשקלון שהפסיד בשבילו ששים רבוא שער, ותי' הר"ן דכי אמרינן דדוקא משל אב ה"מ לכבודו, אבל כדי שלא לצערו יש לו לאבד כל ממון שבעולם, אי נמי כי אמרינן משל אב ה"מ בדאיכא חסרון כיס, אבל התם עבורי רווחא בעלמא הוה.

האם חייב לנסוע ברכבת בשביל כאו"א

ועל דרך זה תמה על הסיפור הידוע באחד שטען להגר"ח שאינו מחויב לנסוע לוורשא כדי לבקר את אביו, דהא קי"ל כיבוד אב משל אב ולא משל בן, והשיב לו הגר"ח אתה חייב ללכת לשם ברגל, ואם כן מה שאתה משלם את דמי הנסיעה ברכבת אינו אלא לצורך עצמך שלא תצטרך ללכת.

ועל פי הנ"ל טען הגר"מ שליט"א שכמו שחייב לכבד כפי שווי המצוה של הכיבוד, כגון לטלפן או לכתוב מכתב אע"פ שיעלה לו כסף בשביל הכול, ה"נ חייב לשלם בשביל הכרטיס, שגם בשביל כאו"א צריך לשלם כמו בשאר כל מצוות.

אבל עי' בחזו"א (אה"ע סי' קמח) שכתב וז"ל משל אב, אע"ג דבכל מ"ע חייב ליתן ממון, מיבעיא ליה הכא דאפשר דמצות כיבוד אינו נופל על נתינת ממון, עכ"ל.

האם חייב לעקור דירתו לקיים מצוה

עוד יש להעיר על מה שאמר הגר"ח שחייב ללכת ברגל לעיר אחרת בשביל מצות כאו"א, שגם בטירחא יש גבול כמה חייב להטריח בשביל מצוה, כמו שמסופק להחיי אדם (כלל סח, ג) האם מחויב לעקור דירתו כדי לקיים מצוה, דאולי הוי טורח גדול מדי, א"כ ה"נ אולי אינו מחויב ללכת ברגל מבריסק לוורשא כדי לקיים מצוה, וצ"ע. ושוב הסתכלתי בנשמת אדם (שם) בפנים וז"ל נ"ל דאין צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחר לקיים המצוה, אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב, וראיה מהא דר"ה (לד, א) היה לפניו ב' עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין כו', ואי ס"ד שצריך לעקור ממקומו, קשה האיך ימצא עיר שמברכין ולא תוקעין, והלא צריכין לעקור ממקומן לילך לעיר שתוקעין, אע"כ דאין צריך לעקור. אבל כתב דבמקום דאזיל ואתי ביומו מחויב לילך, וכדאיתא בסוכה (כז, ב). א"כ תלוי בזמן ההליכה מבריסק לוורשא, וצ"ע.

פריעת חוב אביהם

כתבו בתוס' כתובות (פו, א) שהיכא שמת המלוה אם יש אחריות נכסים נפרעין מנכסי יתומין גדולים, אבל בדליכא אחריות נכסים מצוה על היתומין ואין כופין, וטעמא משום דהוי מצות כיבוד מצוה שמתן שכרה בצידה, דאין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה. והא דאמר (ב"ק צד, ב) הניח להן אביהן פרה וטלית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן, התם אם לא יהיו מחזירין איכא קלון אביהן, הלכך חייבין לשלם אבל משום כבוד לחודיה לא. ומסביר בספר קובץ שעורים (כתובות אות שיד) דבקלון איכא קרא אחרונא "ארור מקלה אביו ואמו", והתם לא כתיב מתן שכר בצדו.

אתה ואביך וכו'

הגמ' (יבמות ה, ב) אומרת שאם אביו אמר לו לעשות עבירה אסור להקשיב לו משום ד"אתה ואביך חייבין במצוה", והקשה הגרא"ו (קוה"ע סי' יז) מהא דאמרינן (סנהדרין פה, ב) לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, והא במקום מצוה ליכא דין כיבוד אב.

ותי' דהתם אפשר שתתקיים המצוה ע"י אחר, ובכה"ג אין כיבוד אב נדחה מפני המצוה, אבל לפי"ז אי ליכא

אחר, מותר לבן להכותו ולקללו, ולא משמע כן. וכתב דשמא יש לחלק, דדוקא בשו"א"ת נדחה כיבוד אב מפני מצוה, אבל לא בקום ועשה. עוד כתב דהא דכבוד אב נדחה מפני מצוה אינו מסברא, אלא ילפינן ליה מקרא דכתיב אני ה' - כולכם חייבים בכבודי, ופסוק זה כתוב אצל מצות כיבוד, ובהכאה וקללה איכא איסורא מדכתיב (דברים כז, טז) דארור מקלה אביו ואמו, והתם לא כתיב אני ה' למילף מיניה, ובלאו קרא לא אמרינן הכי מסברא. הראיה דגבי מלך איצטריך קרא דאך ורק (סנהדרין מט, א), ולא אמרינן מסברא דאתה והמלך חייבין בכבוד ה'.

ולפי"ז מסביר שיטת הסוברין דאסור להכותו ולקללו אפילו לא עשה תשובה, אף דבכה"ג לא חייב בכבודו משום ש"אינו עושה מעשה עמך" (יו"ד סי' ר"מ, יח), והטעם דבקרא דארור מקלה אביו, לא כתיב "עמך" למעוטי אינו עושה מעשה עמך, דהא חזינן (סנהדרין פה, ב) בהכאה איצטריך היקישא דהכאה לקללה, ולמאן דלא מקיש, חייב במכה גם באינו עושה מעשה עמך, וא"כ באיסורא דמקלה אביו, דליכא היקישא, מנלן למעוטי. אלא דלפי"ז תיקשי דהא גם במצות כיבוד לא כתיב עמך למעוטי, ומנלן דאינו חייב בכבודו. ובאמת דעת הרמב"ם (ממרים פו, יא) דגם באינו עושה מעשה עמך חייב בכבודו, דגבי כיבוד לא אשכחן קרא למעוטי.

אבל הק' הגרא"ו מהא דאמרינן (ב"ק צד, ב) גבי הניח אביהן דבר המסוים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן, דדוקא בעשה תשובה, וכבר כתבו התוס' (הנ"ל כתובות פו, א) דרק משום קלון כופין, ואפ"ה בעינן עושה מעשה עמך, וקשה דהאיסורא דקלון הוא מקרא דמקלה אביו, והתם לא כתיב עמך למעוטי אינו עושה מעשה עמך. ותי' דאולי קרא דמקלה אביו איירי דוקא היכא שעושה מעשה לבזותו, אבל לא היכא שנתבזה מאליו, וכמש"כ המל"מ (פ"ד ממלוה ה"ד). אבל א"כ הק' מנלן עיקר דין זה שצריך לשומרו מבזיון הבא מאליו, ואי מקרא דכיבוד, הא אין ב"ד כופין בזה, דמתן שכרה בצדה, וצ"ע.

אשה במצות יראה ובזיון

איתא בגמ' (קידושין ל, ב) דאשה נשואה פטורה מכבוד אביה מפני שמשועבדת לבעלה. ויש להסתפק אם בעלה רוצה שתעבור על מורא אביה, והיינו לסתור דבריו בפניו, אם מותרת לעשות כן.

בספר תשובות והנהגות (כרך ה סימן רעג) דן בזה וכתב דמפשטות הגמרא משמע דנשואה פטורה גם ממורא, שהרי זה שאשה נשואה פטורה נלמד מהפסוק "איש אמו ואביו תיראו", "איש" אין לי אלא איש אשה מנין, ת"ל איש אמו ואביו "תיראו" הרי כאן שנים, א"כ מה ת"ל "איש", איש סיפק בידו לעשות, ואשה אין סיפק בידה לעשות.

אבל יש אחרונים (רא"ם פרשת קדושים, ספר החרדים", ראשון לציון) שכתבו דאשה נשואה אינה פטורה רק מלעסוק בצרכי אביה, מפני שאין לה פנאי שמשועבדת לעסוק לצרכי בעלה, אבל בדיני מורא, שכולם בשו"א"ת כגון שלא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו וכו', לא שייך בזה שאין לה פנאי לעשות, חייבת. ואף דקרא דפטר אשה נשואה מיירי במורא, אמרינן דאם אינו ענין למורא, תנהו ענין לכיבוד. וכן מבואר בשו"ע (רמ, יז) שכתוב: אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ומורא של אב ואם, אלא שהאשה אין בידה לעשות, שהיא משועבדת לבעלה, לפיכך היא פטורה מכיבוד אב בעודה נשואה, ואם נתגרשה או נתאלמנה, חייבת.

אבל הרמב"ם (ממרים ו, ו) כתב אחד האיש ואחד האשה חייבין במורא וכבוד, אלא שהאיש יש בידו לעשות והאשה אין בידה לעשות שהרי רשות אחרים עליה, הרי מבואר בדבריו שנשואה פטורה גם ממורא. וכתב הגר"מ שליט"א שאפילו לשיטת הרמב"ם שאשה נשואה פטורה ממורא, רק בכה"ג שאם לא תסתור דברי האבא היא פוגעת בכבוד בעלה, אז בעלה קודם וחייבת לסתור דברי אביה. אבל בספר "המקנה" (לא, ב) כתב דאף להנך דפוטרים אשה נשואה במורא, היינו רק כשאביה מצווה לעשות איזה דבר, דלשיטתו הוא בכלל מורא, בכה"ג פטורה האשה נשואה משום שאין לה פנאי לכך כיון שמשועבדת לצרכי בעלה, אבל בשאר עניני מורא, לכו"ע אשה נשואה חייבת.

ועי"ש עוד דשמע **שיש נשים נשואות הנוהגות לדבר עם אביהם בחוצפה**, וסבורות שפטורות מכיבוד אב, **ואוי להם ולנפשם**, שהרי אפילו אם פטורות מכבודו ומוראו, **אבל בזיון שהוא בכלל "ארור מקלה אביו ואמו" ודאי דאסורות**, והוא עוון פלילי השם ירחם.

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער א אות יב

יב היגון, ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו, ויאנה במרירות לב, כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא, ולא השלים חקו בזה, כי גם הפסד דינר או איסר קשה בעיני האדם, אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו, נפשו עליו תאבל ותכבד אנחתו ונפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח, ויגון בלבבו יומם. ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנה מי שהמרה את השם יתברך, והשחית והתעיב עלילה לפניו, ולא זכר יוצרו אשר בראו יש מאין, וחסד עשה עמו, וידו תנחהו בכל עת, ונוצר נפשו בכל רגע, ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו? ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל לבבו? והמשכיל אשר נפקחו עיניו, יוחקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חדרי רוחו.

דברים כט, ג

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע עד היום הזה:

רש"י דברים כט, ג

(ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת - להכיר את חסדי הקדוש ברוך הוא ולידבק בו: